

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТАШОКЛАСНИКІВ З
ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ»**

Виконала: студентка II курсу
ступеня вищої освіти «магістр»
групи SPs1-M18 з
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Сурдопедагогіка. Спеціальна психологія.

Рарок Мар'яна Андріївна

Науковий керівник:
Дмітрієва О.І., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ	7
1.1. Проблема становлення особистості учнів старших класів у психолого-педагогічній літературі	7
1.2. Особливості становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху.....	18
Висновок до I розділу.....	30
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	32
2.1. Обґрунтування методики констатувального дослідження.....	32
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	36
2.3. Програма підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху	51
Висновок до II розділу.....	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетів системи освіти в Україні на сучасному етапі є орієнтація педагогічного процесу на становлення особистості учнів старших класів. Сформованість у старшокласників адекватної самооцінки, мотивації вчинків, самовизначення забезпечують їхню відповідну поведінку у різних життєвих ситуаціях, вміння правильно реагувати на соціальні виклики.

Закінчуючи заклад загальної середньої освіти, старшокласники мають бути психологічно готовими до дорослого життя. Поняття «психологічної готовності» передбачає у даному випадку наявність потреб та здібностей, що дозволяють випускнику закладу середньої освіти найповніше реалізувати себе у професійній діяльності, громадському житті, майбутньому сімейному житті. Передусім, це потреба у спілкуванні з іншими людьми, потреба та здатність творчо працювати, по-друге, вміння теоретично мислити, орієнтуватися у різноманітних подіях, що відбуваються у сучасному світі, що виступає у формі наукового, теоретичного світогляду, по-третє, наявність розвиненої рефлексії, за допомогою якої забезпечується свідоме та критичне ставлення до себе.

У педагогіці та психології України та ближнього зарубіжжя інтерес до вивчення особистості дітей та дорослих з порушеннями слуху виник у останні десятиліття ХХ століття. До цього основна увага надавалась дослідженням пізнавальної сфери. Більше розповсюдження системного підходу у вивченні психічних явищ, характерне для 70-80-х рр. ХХ ст., вимоги педагогічної практики, що обумовлювали усвідомлення необхідного цілісного вивчення дитини, призвели до появи досліджень особливостей розвитку емоцій та особистості дітей з порушеннями слуху.

У сурдопедагогіці та сурдопсихології розвиток особистості дітей з порушеннями слуху, особливості становлення у них самооцінки вивчали В.Петрова, В.Белінський, М.Нудельман, А.Гозова, Т.Приліпська. Ці дослідження продемонстрували, що у розвитку самосвідомості та самооцінки

дітей з порушеннями слуху спостерігаються ті ж стадії, що і у чуючих, проте перехід від однієї стадії до іншої відбувається на два-три роки пізніше.

У дитини з порушенням слуху становлення і розвиток особистості відбувається з певними відмінностями від дитини з типовим розвитком. У дитини з типовим розвитком самосвідомість значною мірою визначається її соціальним досвідом. Дитина з порушенням слуху опиняється у іншому становищі стосовно оточуючих її людей та дійсності. Порушення спілкування частково ізолює її від людей, ускладнює формування самосвідомості та інших особистісних утворень. На початкових етапах психічного розвитку самооцінка дитини залежить від оцінок батьків, їх же стандартами вона користується для оцінки оточуючих людей. З часом все більше значення у формуванні самосвідомості набувають інші значущі для дитини з порушенням слуху люди – педагоги, потім однолітки.

Проте у дітей з порушеннями слуху більше, ніж у чуючих проблем, пов'язаних з пристосуванням до навколишнього світу. Це призводить до появи у них таких особистісних якостей як ригідність, егоцентризм, відсутність внутрішнього контролю, імпульсивність, навіюваність, вищий рівень агресивності у поведінці, ніж у чуючих і менше прагнення до співпраці, ніж у чуючих, емоційна незрілість.

Таким чином, дослідники зазначають особливості процесу розвитку особистості старшокласників з порушеннями слуху, зазначаючи, що значна роль у цьому процесі належить сім'ї та закладу освіти, у якому навчається дитина з порушенням слуху.

Разом з тим, досягнення осіб з порушеннями слуху у різноманітних галузях трудової, художньої, педагогічної і наукової діяльності свідчать про великі можливості розвитку їх здібностей і психіки в цілому (А.П.Гозова та ін.).

Недостатнє вивчення проблеми становлення особистості дітей з порушеннями слуху старшого шкільного віку, з'ясування впливу на цей процес освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти для дітей з

порушеннями слуху обумовили вибір теми дослідження «**Становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху**».

Мета дослідження полягає у розробці та апробації програми, спрямованої на підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху у закладі загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження у психолого-педагогічних джерелах та сучасній практиці закладу загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху.

2. Визначити особливості становлення особистості учнів старших класів з порушеннями слуху.

3. Вивчити рівень загальної самооцінки та професійного самовизначення старшокласників з порушеннями слуху.

4. Розробити та експериментально апробувати програму підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху у освітньому процесі закладу загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху.

Об'єкт дослідження – освітній процес закладу загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху.

Предмет дослідження – програма підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху.

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури щодо проблеми становлення особистості старшокласників з типовим розвитком та їх однолітків з порушеннями слуху;

емпіричні: вивчення педагогічного досвіду закладу загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху; педагогічне спостереження; аналіз

шкільної документації та методичних матеріалів; анкетування учнів; експеримент.

статистичні: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося на базі Підкаміньського навчально-реабілітаційного центру I-III ступенів з поглибленою професійною підготовкою .

Елементи наукової новизни: узагальнено теоретичні відомості стосовно особливостей становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху; визначено рівні сформованості загальної самооцінки та професійного самовизначення учнів старших класів з порушеннями слуху; розроблено та експериментально апробовано програму, спрямовану на підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху.

Практичне значення дослідження полягає у розробці програми підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху, що може впроваджуватись у роботу закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху та у систему інклюзивної освіти зазначеної категорії дітей з особливими освітніми потребами.

Апробація роботи відбулася на звітній конференції студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології (м. Кам'янець-Подільський, 2019 р.).

Результати дослідження відображено у 1 публікації.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі вміщено 2 таблиці, 4 рисунки. Основний зміст роботи викладено на 78 сторінках.

Дипломна робота магістра виконана на замовлення Підкаміньського навчально-реабілітаційного центру I-III ступенів з поглибленою професійною підготовкою.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформувані такі висновки:

Становлення особистості учнів старших класів є актуальною проблемою сучасної освіти України, спрямованої на виховання цілеспрямованої та сформованої особистості.

Процес становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху має певні особливості, обумовлені специфікою розвитку дитини з порушенням слуху, зокрема, труднощами у комунікації з оточуючими людьми, уповільненням процесу переробки інформації, обмеженими можливостями спонтанного засвоєння соціального досвіду.

Важливу роль у становленні особистості старшокласників з порушеннями слуху відіграє заклад загальної середньої освіти, у якому проводиться чітко спланована та контрольована робота вчителів, класних керівників, вихователів, корекційних педагогів, психолога з вихованцями закладу.

Певні труднощі під час роботи з учнями виникають у тих працівників закладу, у яких існують проблеми, зумовлені, перш за все, неможливістю повноцінно контактувати з учнями. Адже лише у незначній частині з них словесне мовлення розвинуте на такому рівні, що давало б змогу повноцінно сприймати усну інформацію педагогів, психолога і надавати відповіді. Частіше учні старших класів використовують жестову мову, що викликає труднощі у сприйманні їхніх відповідей педагогами і психологом, які володіють жестовою мовою недостатньо для безперешкодного спілкування з дітьми з порушеннями слуху.

Вивчення рівня сформованості самооцінки продемонструвало такі результати: у учнів 11 класу зафіксовано середній(56%) та низький (44%) рівні; у учнів 12 класу високий рівень зафіксовано у 18 % учнів; середній рівень – у 64 % учнів, низький рівень – у 18 % учнів. У більшості учнів 11 класу(55%) та учнів 12 класу (63%) переважає середній рівень готовності до професійного самовизначення; у 45% учнів 11 класу та 18 % учнів 12 класу переважає

низький рівень, а у 19 % учнів 12 класу визначено високий рівень готовності до професійного самовизначення. У учнів 11 класу високого рівня не визначено.

Нами розроблено і впроваджено у роботу закладу освіти елементи програми, спрямованої на підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху в умовах закладу загальної середньої освіти, що містить різні форми виховних занять та методичні рекомендації для педагогів закладу. Апробація цих складових програми продемонструвала позитивне ставлення як з боку педагогів, так і з боку старшокласників з порушеннями слуху.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів поставленої проблеми. Перспективу нашого дослідження вбачаємо у подальшому впровадженні програми підвищення ефективності процесу становлення особистості старшокласників з порушеннями слуху в умовах закладів загальної середньої освіти для цієї категорії дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. 4-е изд., стереотип. М.: Издательский центр «Академия», 1999. 672 с.
2. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избран. психол. тр. / Б. Г.Ананьев ; под ред. А. А. Бодалева ; Воронеж : Моск. психол.-социал. ин-т [и др.], 2005. 431 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. / І.Д. Бех. К. : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. К. : Либідь,2003. 280 с.
4. Бобнева М.И. Психологические проблемы социального развития личности / М.И.Бобнева // Социальная психология личности. М.: Наука, 1979. С. 35-62.
5. Богданова Т.С. Сурдопсихология. М.: Академия, 2002. 224 с.
6. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И.Божович. Москва[и др.] : Питер, 2008. 398 с.
7. Р.М.Боскис. Глухие и слабослышащие дети. М.,1963. 335с.
8. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
9. Виховання дитини з порушеннями слуху в умовах сім'ї/ за ред.. Т.В.Сак. К.:Наук. світ. 2009. 216 с.
10. Возрастная и педагогическая психология: [хрестоматия] / И.В. Дубровина, А.М.Прихожан, В.В. Зацепин. – Москва : Academia, 2005. 367 с.
11. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти т. / Л. С. Выготский ; гл. ред. А. В.Запорожец. Т. 3. Проблемы развития психики / Под ред. А.М.Матюшкина. М. : Педагогика, 1983. 367 с.
12. Дефектологічний словник : навчальний посібник/ за редакцією В.І.Бондаря, В.М.Синьова. К.: МП «Леся», 2011. 528 с.
13. Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам нечуючої дитини: наук.-метод. посібник/уклад.: Зборовська Н.А. та ін.: за ред. Кульбіді С.В. Київ: Педагогічна думка, 2008.184 с.

14. Дмітрієва О.І. Формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху : монографія / О.І.Дмітрієва. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 172 с.
15. Дьячков А.И. Воспитание и обучение глухонемых детей / .И.Дьячков. М. : АПН РСФСР, 1957. 348 с.
16. Засенко В. В. Шляхи інтеграції дітей з порушенням слуху у суспільство / В. В. Засенко, А. А. Колупаєва // Громадянська освіта та соціалізація дітей з вадами слуху : зб. наук.-метод. матеріалів. К., 2002. С. 48-50.
17. Зыков С. А. Обучение глухих детей по принципу формирования речевого общения. М.: АПН РСФСР, 1961. 360 с.
18. Ігнатенко П. Р. Громадянське виховання: історичний аспект / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний // Шлях освіти. 1997. № 1. С. 38-43.
19. Исаев Д. Н. Психология детского возраста. СПб.: Спецлит., 2001. 463 с.
20. Эриксон Э. Детство и общество : [текст] / Э. Эриксон. [2-е изд.]. СПб.: Ленато, 2006. 592 с.
21. Карпенчук С. Г. Самовиховання особистості : наук.-метод. посіб. К.: ІЗМН, 1998. 216 с.
22. Кашенко В. П. Педагогическая коррекция : исправление недостатков характера у детей и подростков : кн. для учителя. 2-е изд. М.: Просвещение, 1994. 223 с.
23. Кон И.С. Социализация и воспитание молодежи / Новое педагогическое мышление / [под ред. А.В.Петровского]. М.: Педагогика, 1989. С.191-205.
24. Кон И. С. Психология старшеклассника: пособие для учителей. М.: Просвещение, 1980. 192 с.
25. Кон И. С. Психология ранней юности. М.: Просвещение, 1987. 87 с.
26. Кон И. С. Психология старшеклассника / Хрестоматия по возрастной психологии : учеб. пособие для студ. М., 1994. С. 20-39.
27. Колесник І. П. Соціалізація особистості глухого школяра. К.,

1994.110 с.

28. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб./ А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К.: Видав. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

29. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Под ред. Л.Н. Проколиенко; АПН СССР. М. : Педагогика, 1988. 301 с.

30. Крайг Г. Психология развития [Текст] / Грэйс Крайг, Дон Бокум ; науч. ред. пер. на рус. яз. Т. В. Прохоренко ; [пер. с англ. А. Маслов, О. Орешкина, А.Попов]. Москва : Питер, 2012. 939 с.

31. Крюкова О.В. Проблема соціального розвитку особистості в психології / О.В. Крюкова // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. Т.Х. Вип. 19. С. 274-284.

32. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: [В 2 т.]. Т.2: Моделювання психологічних новоутворень: генетичний аспект. К. : Форум, 2002. 335 с.

33. Минияров В. М. Психология семейного воспитания (диагностико-коррекционный аспект). М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000.256 с.

34. Мудрик А.В. О воспитании старшеклассников : книга для классных руководителей. Издание 2-е, дополненное и переработанное. М.: Просвещение, 1981. 176 с.

35. Лурия А.Р. Ощущение и восприятие: Материалы к курсу лекций по общей психологии. М.,1975. 112 с.

36. Немов Р. С. Социально-психологический анализ эффективной деятельности коллектива. М. : Педагогика, 1984. 201 с.

37. Нейман Л.В., Богомилский М.Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В.И. Селиверстова. М.: ВЛАДОС, 2001. 224 с.

38. Основи корекційної педагогіки: навчальний посібник / С.П.Миронова, О.В.Гаврилов, М.П.Матвеева: за заг. ред. С.П.Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264с.

39. Персианов И. А. Социальное развитие школьников в процессе обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Персианов И. А. СПб., 2000. 235 с.

40. Петровская Л. А. Общение-компетентность-тренинг : избранные труды / Л.А.Петровская ; ред.- сост. О. В. Соловьева. Москва : Смысл, 2007. 686 с.

41. Петровский А. В. Социальная психология коллектива / А. Петровский, В.Шпалинский. Каунас : Швиеса, 1983. 184 с.

42. Петровский В.А. Феномен субъектности в психологии личности : автореферат дис... доктора психологических наук : 19.00.11 / Ин-т пед. инноваций Рос. Академии образования. Москва, 1993. 70 с.

43. Прилепская Т.Н. Особенности самооценки и уровня притязаний у глухих и слышащих школьников // Дефектология. 1989. № 5. С.26-32.

44. Психологія самоактивності учнів у виховному процесі [Текст] : навч.-метод. посіб. / М. Й. Боришевський [та ін.] ; Інститут змісту і методів навчання, Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 1999. 190 с.

45. Развитие детей с нарушениями слуха во внеурочной деятельности : пособие для учителей и воспитателей спец. (коррекц.) образоват. учреждений I и II вида / [Д. Ю. Алексеевских и др]; под ред. Е. Г. Речицкой. М.: Гуманит. Издат. центр ВЛАДОС, 2005. 295 с. (Развитие и коррекция).

46. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблема становления личности. М.: Мир. 1994. 320 с.

47. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М.: Педагогика, 1976. 703 с.

48. Селецкий А. И. Психопатология детского возраста. К.: Вища шк., 1987. 295 с.

49. Синьов В. Основи теорії виховання / В.Синьов, О.Пометун. К.: КІВС

при НАВСУ, 2000. 140 с.

50. Современная личность : социальные представления, мышление, развитие в норме и патологии / Рос. акад. наук. Ин-т психологии; Отв. ред. К.А.Абульханова [и др.] М. : Ин-т психологии РАН, 2000. 100 с.

51. Социальная психология: [учебное пособие] / О.В. Глуздова, Е.В.Григорьева и др.; под общей ред. Е.Н.Волковой. М.: Высшая школа, 2007. 341 с.

52. Специальная психология : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / [В.И.Лубовский, Т.В.Розанова, Л.И.Солнцева и др.] ; под ред. В.И.Лубовского(2006). 3-е изд. М.: Издательский центр «Академия». 464 с.

53. Сурдопедагогика : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. Е. Г. Речицкой. М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2004. 655 с. (Коррекц. педагогика).

54. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. К.: Видав. центр «Академія», 2002. 528 с.

55. Шипицына Л.М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушениями интеллекта. СПб: Изд-во «Дидактика Плюс». 2002.496 с.

56. Якщо дитина погано чує / Зінкевич В.П. та ін.. К.: Шк.світ, 2010. 112 с.